

OSNIVANJE PRVOG DRUŠTVA CRVENOG KRIŽA
U HRVATSKOJ (ZADAR 1878) S OSVRTOM NA
HUMANITARNE AKCIJE U DALMACIJI 1866.
I 1875. GOD.

I.

Vrlo su teške i raznolike posljedice ratnih zbivanja. Posebno se to odnosi na stanje vojnika, od kojih su mnogi ranjeni i bolesni. Briga za takve pripadnike oružanih snaga, bilo vlastite ili neprijateljske, dovela je do ideje da se osnuje međunarodna humana organizacija za pomaganje u ratu i u miru, koja je dobila naziv *Crveni križ*. Inicijator i utemeljitelj je Švicarac Jean Henry Dунant, a povod je bilo stanje napuštenih oko 40.000 vojnika, ranjenih, bolesnih, iznemoglih i izgladnjelih nakon bitke 24. lipnja 1859. god kod Solferina.

U veljači 1863. god. formiran je *Odbor petorice* u Genèvi, koji je do u pojedinosti trebao razraditi iznesenu Dunantovu ideju. Isti je odbor, koji se nazivao »Genevski komitet za pomoć ranjenicima«, sazvao konferenciju u Genèvi, koja je trajala od 26. do 29. listopada 1863. god. i na njoj su utvrđeni osnovni principi i znak¹ Crvenog križa, kao organizacije na dobrovoljnoj osnovi. Među njima je i preporuka za osnivanje nacionalnih društava Crvenog križa.

To je i uslijedilo, samo što su nazivi tih društava bili tada različiti.

Nakon nepune godine dana održana je opet u Genèvi, 8. kolovoza, konferencija na poziv Švicarskog federalnog saveza. Prisustvovalo je 26 delegata iz šesnaest država. Po riječima generala

¹ Znak je crveni križ na bijelom polju. U Turskoj i drugim islamskim državama uveden je kao simbol crveni polumjesec, u Perziji (Iran) crveno sur.ce.

Dufoura, koji je otvorio konferenciju, ovim se skupom željela postići »neutralizacija vojnih bolnica, ambulanti i sanitetskog osoblja za vrijeme rata od zaraćenih država«. ² Konferencija je trajala dva tjedna i tek je 22. kolovoza 1864. god. potpisana konvencija, kojom se osigurala, zajamčila, neutralizacija ranjenika i bolesnika, te cjelokupnog postupka oko njih.

To je bio velik međunarodni uspjeh, pa su inicijator Dunant³ i njegovi suradnici dobili opće priznanje.

Na tome se nije ostalo nego se daljim međunarodnim aktima proširila briga oko pomoći unesrećenu čovjeku i zbivanjima oko toga. Tako je Crveni križ ovlašten za brigu za zarobljenike, pribiranje podataka o njima, o logorima, o građanskim interniranim osobama, o umrlim i nestalima, o izmjeni zarobljenika, napose ranjenika i dr.⁴

Novije doba donosi novo proširenje ciljeva te humanitarne organizacije. Primjerice, veće aktiviranje odnosi se i na ljudske nevolje zbog potresa, poplava, požara, organiziranja dobrovoljnih davalaca krvi, na izbjeglice itd., te angažiranje međunarodnih snaga za pružanje pomoći na širem planu (npr. za djecu i sl.).

* * *

Iz ovog letimičnog pregleda u vezi organizacije Crvenog križa izlazi da je početak ipak bio samo na brizi za ranjene i bolesne vojnike, te da je baš nebriga za njih poslije bojeva izazvala švicarskog filantropa Dunanta da povede akciju za osnivanje organizacije Crvenog križa, odnosno za međunarodno utvrđenje i obavezu brige za nevoljne, ugrožene i napuštene ljude, prvenstveno ranjene i bolesne vojnike.

Taj momenat brige za nemoćnog i ugroženog čovjeka uopće, ne samo vojnika, potakao nas je na neka arhivska istraživanja i tom prilikom smo utvrdili da su na našem području, konkretno u primorskoj Hrvatskoj, poduzimane neke akcije u XIX st. za pomoć unesrećenom pojedincu.

² Želimir Maštrović, Da li je zadarska organizacija Crvenog križa najstarija u Hrvatskoj. Liječničke novine, VIII/1978, br. 29, str. 7.

³ Jean Henry Dunant (1828—1910) dobio je 1901. Nobelovu nagradu za mir. Napisao je djelo »Un souvenir de Solferino«. Više o njemu vidi Slavko Stojčević, 150. godišnjica rođenja Jeana Henry Dunanta — osnivača Crvenog križa. Naš rad, XXV/1978, br. 2, str. 23—25.

⁴ Juraj Andrassy, Crveni križ. Pomorska enciklopedija, 1955, sv. 2, str. 294—295. Isp. i Manuel de la Croix-Rouge internationale, Genève, 1953. Najvažnije su konačno ove konvencije: Ženevska u poboljšanju položaja ranjenih i bolesnih vojnika u ratu (1864, 1906. i 1949), zatim ona o Međunarodnoj uniji za pomoć (1927) i konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima (1929).

Najbliže su nam bile pronađene dobronamjerno tiskane upute kako nekim unesrećenima treba pomoći. Izdavač je tih uputa Glavna uprava (Vlada, Namjesništvo) za Dalmaciju u Zadru, a terenski su ih organi (okružna, kotarska i općinska poglavarstva) narodu pripćavali na razne uobičajene načine.⁵

II. Zbivanja u 1866. god. u Dalmaciji

Međutim, ratni događaji (rat s Pruskom i Italijom), koji su uslijedili sedamdesetih godina prošlog stoljeća, donijeli su u Dalmaciji neke humanitarno-zdravstvene mjere, napose u 1866. god., koje dokazuju da se Austro-Ugarska u čijem je sklopu tada bila Hrvatska i Slovenija, željela držati međunarodno proklamiranih humanitarnih načela objavljenih počam od 1863. god., a posebno onih u konvenciji od 22. kolovoza naredne godine, koju je potpisala 21. srpnja 1866. god.

Iznijet ćemo neke od tih mjera iz 1866 god.:

1. Od 1865. god. namjesnik je u Dalmaciji feldmaršal Franjo Filipović, koji je dobio zadatak da izvrši potrebne pripreme u vezi s predstojećim ratom. Poslije određenih mobilizacijskih akcija pristupilo se i vojno-medicinskim. Upućen je poziv 20. lipnja 1866. god. stanovnicima pokrajine⁶ da dobrovoljno daju razne dijelove odjeće koji se mogu upotrijebiti kao povoji. Nazvani su »rub, zavijače, pripašnjače i t. d.«. Ova se akcija ima povesti u cilju »*da ranjenici i bolesnici naše vojske nebudu izverženi nepodobštinama i štetama*«. Građani će spomenuta platna predavati općinskim glavarima. Kad ovi sve skupe, tada će ih poslati nadležnom kotarskom poglavarstvu.

⁵ Navest ćemo neke, koje, unatoč obliku upravnog akta odnosno proglasa, imaju humanitarni i sadržaj i cilj. Redovito su te upute objavljene u obliku brošura, a manje kao oglasi (oznanjenja) i to dvojezično (hrvatski i talijanski), a prva je trojezično (i njemački): 1. Već 7. svibnja 1816. god. izdaje namjesnik u Zadru »okoliscenu zapovid« o nagradi 25 fiorina »onome koi oslobodi cseljade na poghibil u vodi«, str. 4. (HAZd = Historijski arhiv u Zadru, Arheološki muzej u Splitu, knjižnica, i Nac. i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (VIII A-4). 2. U 1836. god. isti organ vlasti objavljuje upute kako »oxiviti zadusene, utopljene, smerznute, obisene, ili zadavljene, otrovane, udarene od strile, i stopro rodjene sumnjivo mertve«, str. 39. (HAZd, NBZd = Naučna biblioteka u Zadru). 3. Upute o postupku oko oživljavanja unesrećenog objavljuju se 1845. god. »Nauk ne likarim za oxiviti sumnjivo mertve i shraniti otrovane«, str. 13 (HAZd). 4. Slična uputa ponavlja se 1858. god. »Naputak za osobe koji nisu liekari, koi saderži pomoć koja se dati ima u slučajevima prividne smerti i u nagloj pogibeli života«, str. 43. (NBZd). I dr.

⁶ HAZd, Štampe, sv. 75, br. plakata 77a. Dvojezično: hrvatskim i talijanskim jezikom.

Već se iz ovog proglasa, koji nosi naslov »*Poziv. Stanovnici Dalmacije!*«, vidi isticanje ranjenih i bolesnih vojnika, što je jednako bilo u ženevskim razgovorima i konferencijama, koje su dovele do osnivanja međunarodne organizacije Crvenog križa i preporuke za osnivanje nacionalnih društava u iste svrhe.

2. I doista, isti namjesnik Filipović proglasom od 20. srpnja objavljuje stanovnicima novi »*Poziv*«,⁷ u kojem uvodno napominje da rat već poprima veće razmjere, pa je potrebna pomoć ranjenim i bolesnim vojnicima (!).

Ističe se potreba organiziranja poljskih bolnica, što bi bilo naročito važno i dobro za unesrećene vojnike. Osim toga namjesnik podvlači drugu vrstu pomoći, koja se prvi put pojavljuje u službenim dokumentima. To su nastojanja oko osiguranja odgovarajućeg prijevoza ranjenika i bolesnika i to po kopnu i po vodi. Dakle, treba što više prijevoznih vozila za ceste, uključivo i osiguranje pogona, a to je za tadanje prilike bila konjska sprega. Osim toga za prijevoz po vodi, a to znači po rijekama i jezerima te najvećma po moru, treba osigurati brodove.

Posebno se na kraju proglasa navodi potreba za »jedno udioništvovanje Općinah i posebnih ljudi koji bi u svoju kuću primili bolesnike i ranjenike, oko njih nastojali i izdržavali jih«.

Ovo je sve novo, jer se država za ostvarenje određenih mjera u vezi ratnih posljedica ne oslanja na silu, vojnu ili civilnu vlast, na rekviziciju, na administrativne ili čak armijske akte, nego se obraća stanovnicima da na dobrovoljnoj osnovi pomognu u brizi oko ranjenih i bolesnih vojnika.

Namjesnik ide i dalje, te u cilju što bolje provedbe izloženih potreba smatra korisnim osnivanje *mjesnih odbora građana* koji bi na tome radili. Dakle, predviđa se u pojedinim gradovima osnivanje društvenog organa za ranjene i bolesne vojnike i za ostale potrebe s tim u vezi.

Na namjesnikov pismeni apel osnovana su u drugoj polovici 1866. god. u više dalmatinskih gradova i općina ad hoc društva na čelu s odborom uglednih građana, koja su prionula radu oko ostvarenja navedenih humanih zadataka.

3. S tim je u vezi uputstvo (»*Naputak*«) dalmatinskog Namjesništva »tičući se postupanja pri predavanju ranjenikah i bolesnika njegi (nastojanju) Općinah, Društvah (Odborah) i posebnih ljudi, i načina kako da se iste derže u očevidnosti«.⁸

Iz ovoga se vidi da se već određeno postupa u vezi predaje ranjenika i bolesnika brizi općina, društava (odbora) i pojedinih građana.

⁷ HAZd, Štampe, sv. 75, br. 79.

⁸ HAZd, Štampe, sv. 75, br. 85. Tekst je na dvije stranice, dvojezično: hrvatskim i talijanskim jezikom.

Uočljivo je i to da se i u ovim uputstvima navode »društva (odbori)« i »posebni ljudi«. U talijanskom tekstu navedeno je »... feriti ed ammalati alla cura delle Comuni, Società (Comitati) e privati, e sulla maniera di tenere in evidenza gli stessi«.

Poželjno bi bilo više istražiti rad tih manjih društava na čelu s odborima, ili samo odbora ako nije bilo »društvo«, tj. skupina građana oko odbora, te ulogu i zauzimanje »posebnih ljudi«, tj. pojedinaca koji su bili spremni obavljati određene humanitarne usluge.

Svakako se iz oba ova podatka ukazuje činjenica da se prije 1878. god., tj. prije dvanaest godina, pojavljuju u Dalmaciji manje skupine građana u nekoliko gradova i općinskih sjedišta kao, u stvari, prva društva (odbori), koji u svome radu imaju osnovne i početne ciljeve kasnijih društava pod imenom Crvenog križa.

Prema tome te su *društvene formacije iz 1866. god. prva društva*, ili bolje prvi društveni odbori koji djeluju na ostvarenju zadatka za pomoć ranjenim i bolesnim vojnicima li to 12 godina prije nego se osniva društvo Crvenog križa u Hrvatskoj koje ima utvrđeni svoj upravni status. O tome ćemo poslije.

III. Narodnjačka djelatnost 1875. god.

Bosansko-hercegovački ustanak, koji je započeo u srpnju 1875. god., odjeknuo je svojim značenjem po svim evropskim zemljama. Ujedno su ga pozdravili svi slavenski narodi, a posebno susjedi ustaničkog kraja.

Oduševljenje zbog saznanja da je počela borba za oslobođenje od turske okupacije imalo je drugu, tamniju, stranu. Dolazile su u prvi mah vijesti o borbama, o uspjesima, ali i o žrtvama, a potom i izbjeglice, koje su se pred turskim terorom i odmazdom sklanjale u susjedne zemlje, pa tako i u Dalmaciju.

Trebalo je žurno organizirati pomoć. U tome se istakao i prednjačio narodnjački zadarski »Narodni list«. ⁹ Velik je utisak diljem pokrajine ostavio Biankinijev ¹⁰ članak pod naslovom *Pomozimo jednokrvnoj braći*, ¹¹ u kojem iznosi teško stanje stanovnika Bosne i Hercegovine, kao i potrebu da im se pomogne, naročito onima koji pred turskim progonima moraju pobjeći iz svoga kraja i skloniti se izvan granica. Biankini između ostaloga piše: »Uvjereni da će tu

⁹ Šime Peričić, Odjek bosansko-hercegovačkog ustanka (1875—1878) u zadarskom »Narodnom listu«. Sarajevo, 1977, Posebna izdanja Akademije nauka i umjetnosti BiH, knj. XXX, str. 393—399 + 401—404 (bibliografija).

¹⁰ Juraj Biankini (1847—1928), svećenik, političar, u početku aktivan u narodnjačkoj stranci. Istako se kao vrstan novinar. Borio se za sjedinjenje Dalmacije s ostalom Hrvatskom. Narodni list uređivao je od 1871. god. do prestanka izlaza 1919. god.

¹¹ Narodni list, XIV/1875, br. 57. od 17. srpnja, str. 1.

svetu dužnost svaki rodoljub u Dalmaciji što radije vršiti, mi pozivamo danas sve naše prijatelje po gradovima, po varošima, pa i po manjim selima, nek svukud ustanove po jedan odbor od 3 do 5 lica, koji će sakupljati dobrovoljne prineske za stradajuću našu braću iz Hercegovine«. ¹² Konačno najavljuje da će u Narodnom listu objavljivati imena »velikodušnih darovatelja«, što je list i vršio za cijelo vrijeme ustanka.

Zadar se prvi odazvao pozivu, te se 19. srpnja 1875. god. u prostorijama Hrvatske čitaonice održao sastanak na kojem je formiran *Odbor za pripomoć bjeguncima*, koji su se sklonili u Dalmaciju iz buntovne Hercegovine. Odbor su sačinjavali: Josip Lantana, Kažimir Ljubić, dr Jovo Medović, Ivan Vranković i Ćiro Žeželj. ¹³

Odbor je odmah počeo skupljati dobrovoljne priloge i ujedno razvio agitaciju za osnivanje sličnih odbora u drugim dalmatinskim mjestima. Tako zadarski primjer brzo slijede Dubrovnik, Skradin, Benkovac, Selce na Braču, Novigrad Zadarski, Opuzen, Korčula, Obrovac, Knin i dr. O tome su dopisnici Narodnog lista redovito izvještavali.

U tim odborima nije bilo strančarenja, svađa i sukoba niti se pravila kakva razlika. Zanimljivo je s tim u vezi pisanje novinara Dinka Politea o *predvodničkoj ulozi* »Narodnog lista« za bosansko-hercegovački ustanak. Donosimo izvadak iz njegova članka: »Ma lo poslie no je ustanak buknuo, sastavio se je u Zadru Odbor za pripomoć bjeguncima, koji su tražili utočišta na dalmatinskom tlu. Taj odbor, u kome je bilo i klerikalaca i liberalaca, i svećenika i svjetovnjaka, i pravoslavnih i katoličkih popova, radio je grozničavo, radio je neumorno, ali duša rada bio je »Narodni list«, dotično Biankini. Uredništvo »Narodnog lista« bilo je glavni logor ustanaka. Dosta je otvoriti ondašnje brojeve lista, a da se vidi kakove je doticaje bio sklopio sa svim mjestima na granici i sa samim ustankom, pače sa Cetinjem i sa Biogradom«. ¹⁴ Dodajmo i to da su autonomasi bili odbojni i rezervirani prema akciji »Narodnog lista«. Bilo je i među njima iznimaka.

Dalmatinske su žene shvatile vrijeme i potrebu, napose poziv za pomoć hercegovačkim izbjeglicama pa i one osnivaju svoje odbore. Prvo je *koncem kolovoza osnovan* u Dubrovniku *Odbor gospođa za korist bjegunaca, žena i djece*. ¹⁵

¹² Idem.

¹³ Narodni list, XIV/1875, br. 58, od 21. srpnja. Isp. R. Jelić, Prvo društvo Crvenog križa u Hrvatskoj osnovano 1878. godine. Zadarska revija, XXVII/1978, br. 5—6, str. 544. Spomenimo da je poslije, tj. 3. kolovoza 1875. u Cetinju osnovan »Odbor za ukazivanje pomoći za hercegovačke ranjenike i izbjeglice«. Nakon toga Crna Gora potpisuje Ženevsku konvenciju i stupa u članstvo Međunarodnog Crvenog križa. Vidi Viktor Burčul, Počeci rada Crvenog križa u Zadru. Za čovjeka (prilog Narodnog lista), br. od 21. listopada 1978, str. 3.

¹⁴ Dinko Politeo, »Narodni List« i ustanak u Bosni i Hercegovini, Narodni list, LI/1912, jub. br., str. 35. »Biograd« je Beograd.

¹⁵ Narodni list, XIV/1875, br. 67, str. 3; V. Burčul, nav. dj., 3.

U Zadru se potom, 3. studenog, uz nastojanje supruge narodnjačkog prvaka Mihe Klaića Marije, također formira ženski Odbor za *pribjegu i ranjenu braću iz Hercegovine i Bosne*,¹⁶ koji razvija veliku i uspješnu djelatnost.¹⁷ Uz razne oblike sabiranja, odbor je skupljao pomoć od naših iseljenika u Americi i Francuskoj,¹⁸ ali i iz raznih središta evropskih zemalja.¹⁹

Sve su ove humanitarne akcije, od skupljanja novčanih priloga, pripremanja nastambi i ishrane za izbjeglice²⁰ i dr. do improviziranih bolnica, djelo žena i muškaraca, svaki u svojim odborima. Zadarski su se posebno istakli. Ti odbori, kao i oni u ostaloj Dalmaciji nisu u doba svoje djelatnosti tražili međunarodno priznanje ili članstvo Međunarodnog Crvenog križa.

IV. Odbori u 1878. godini

Iako su po Dalmaciji zamrli odbori koji su se aktivirali u pomaganju izbjeglicama iz Hercegovine i Bosne, te da uopće pruže u raznim oblicima, prvenstveno humanitarnim, pomoć u pravednoj borbi našeg naroda u spomenutim pokrajinama, ipak je ostala težnja da se održe organizacijski oblici za slična pomaganja, napose unesrećenima zbog ratnih prilika.

Zbog toga je s razumijevanjem i odazivom prihvaćena inicijativa iz 1878. godine.

Obzirom na prilike u Osmanlijskom Carstvu i lošu tursku upravu, bečka je vlada rano pripremala anektiranje Bosne i Hercegovine. Pri tome je vodila računa samo o svojim tj. austrijskim interesima. Prvenstveno je uspješno provodila agitaciju na međunarodnom planu. Rezultat se brzo pokazao. Kongres tadanjih velsila u Berlinu podijelio je 13. srpnja 1878. god. Austro-Ugarskoj mandat za okupaciju Bosne i Hercegovine. Ona je na osnovu prethodnih priprema pristupila okupaciji 29. srpnja i dovršila je tek 20. listopada.²¹

Ali okupacija se nije provodila tako jednostavno kao što je optimistički zamišljao austrijski ministar vanjskih poslova grof Andrássy, koji je sugerirao da se ne šalju veći kontingenti vojske u Bosnu i Hercegovinu.

¹⁶ Narodni list, XIV/1875, br. 88.

¹⁷ R. Jelić, nav. djelo, 545.

¹⁸ V. Burčul, nav. dj., 3.

¹⁹ Š. Peričić, nav. dj., 397.

²⁰ Broj izbjeglica (djece, staraca i ranjenika) bio je prema pisanju »Narodnog lista« početkom 1876. god. oko 20.000, a nakon dvije godine broj se povećava na 30.000. Isp. Š. Peričić, nav. dj., 397.

²¹ Milan Zelenika, Bosna i Hercegovina. Okupacija 1878; Vaso Čubrilović, Austro-ugarska uprava. Oba članka u Enciklopediji Jugoslavije, 1956, sv. 2, prvi str. 51—52, drugi 52—54.

Okupacijska je vojska naišla na vojni otpor u zemlji od strane ustanika i turskih jedinica. Posljedice su se brzo pokazale. Padaju mrtvi borci s jedne i s druge strane, ali i brojni ranjeni kao i oboljeli.

Potrebno je bilo što prije u pozadini organizirati pomoć i njegu za ranjene i bolesne vojnike.

Utvrđili smo da je *Zemaljski odbor Dalmacije*, kojem je na čelu bio narodnjački prvak dr Miho Klaić,²² objavio 19. kolovoza proglas *Narodu u Dalmaciji*²³ stoga što su brojni mladići, vojni obveznici, iz Dalmacije pozvani u vojni kadar, u tadanje domobranstvo. S tim u vezi, a poznavajući tešku situaciju u susjednoj Bosni i Hercegovini, gdje već ima dosta žrtava na austrijskoj strani, apelira se na građane da pomognu opće napore time što će dobrovoljno dati darove i novčane priloge. Time će se ustanoviti posebna zaklada, iz koje će imovina biti »namijenjena na pripomoć stradajućih obitelji naših hrabrih vojnika«.

Odmah je dodana i konkretna uputa: da se u cilju ispunjenja toga zadatka ima u svakom mjestu osnovati poseban odbor.

Dakle, i u ovoj se situaciji pristupa po istoj metodi formiranja odbora, kao i 1866. i 1875. god, samo što u ovom slučaju saborski organ, Zemaljski odbor Dalmacije, upućuje poziv na osnivanje odbora u svakom mjestu.

Nije ostalo samo na toj akciji.

Žrtve su bile sve veće: broj se ranjenika i bolesnih vojnika povećavao.

Usljedio je apel austro-ugarske kraljice Elizabete svim ženama, moleći ih da u pokrajini formiraju *domoljubnu zadrugu od Gospodja radi pomoći vojacima ranjenim u bojevima po Bosni i Ercegovini*.²⁴ Taj je apel za osnivanje »gospodjinskih odbora« upućen preko predsjednika bečke vlade koji je to prenio na zadarskog namjesnika Rodića.

Nije to bilo nešto novo, jer su se već prije na inicijativu Zemaljskog odbora Dalmacije počeli osnivati odbori za pomoć ranjenicima i bolesnim vojnicima po pokrajini, a među prvima u Zadru. Odbor se nazivao »Odbor Gospodja za pripomoć ranjenih i bolesnih vojnika«.

Međutim, na kraljičin poziv ta je humanitarna djelatnost po primila šire razmjere. U Zadru je odmah formirano stalno društvo

²² Dr Miho Klaić (1829—1896), profesor i političar. Istakao se kao prvak narodnjaka u Dalmaciji, te kao takav vodio politiku za sjedinjenje Dalmacije s ostalom Hrvatskom. Inicijator je mnogih korisnih akcija, pa tako i u zdravstvu.

²³ Tiskani tekst proglaša, koji je napisan dvojezično, hrvatskim i talijanskim jezikom, čuva se u knjižnici franjevačkog samostana Male braće u Dubrovniku.

²⁴ Objavitelj dalmatinski, XII/1878, Dodatak br. 76. od 21. rujna 1878. god.

(»rodoljubno društvo«) za prije spomenutu pomoć i brigu za vojnike. Društvo je imalo sjedište u Zadru i okupljalo žene (»gospođe«) iz cijele Dalmacije.

U »Objavitelju dalmatinskom« od 28. rujna 1878. god.²⁵ upućen je poziv ženama u Dalmaciji da pristupe osnivanju spomenutog društva i da sudjeluju u njegovu radu.

Zbog rijetkosti tih novina i važnosti akcije koja je dovela do osnivanja prvog društva u Hrvatskoj sa zadacima Crvenog križa donosimo tekst »Poziva« u cijelosti:

Poziv

Da izvrši visoku i plemenitu zadaću hrabra austro-ugarsku vojska prevali nedavno granice carstva da uvede reda i mir u pokrajine nami susjedne.

Njoj se opri divlji turski fanatizam, i po plodnih ravnica Bosne i po kršovitih planinah Ercegovine teče krv hrabrih naših vojnika koji padaju žrtva izdaje i svakojakih zasjeda.

Država sa svoje strane vrši svoju dužnost, ublažavajući naime nevolje ovih nesretnika; no njezini naponi osamljeni nemogu odoljeti nerazmjerno većim i uvijek rastućim potrebam.

Rodoljubni odbori sa svih strana prostranoga carstva pridružuju uspješno svoj rad onomu države, i plemenitim oduševljenjem i revnovanjem natječu se svugdje, da oblaškaju nevolje hrabrih naših vojnika ranjenih i bolesth.

Plemenito čustvo kojim diše nježno srdce žene, ne može se oglušiti njihovu vapaju, ne može da se ne ozovne na prizor tolikih muka i nevolja.

Tko više od matera, zaručnica, sestara onih hrabrih može čuti njihove nevolje?

Tko više od njih želi da ih podieli, da bi moguće bilo?

I nemogavši ih dignuti, tko više od njih čuti silno potrebu, da ih barem po mogućnosti oblaška?

Žena dalmatinska ne izosta nikad nijednoj drugoj u plemenitosti čustva, u milosrdnoj ljubavi, u rodoljubnom oduševljenju, u ogromnosti požrtvovanja.

Zato potpisane, ozivajući se plemenitomu pozivu Njezina Veličanstva c. k. a. Premilostive Naše Carice, tumačeći s druge strane čustva svih gospodja pokrajine, sabraše se u odbor, da zavedu takodjer u Dalmaciji rodoljubno društvo gospodja, namjerom da kupe podpore za ranjene i bolesthne vojnike, i pozivlju se u ovu svrhu na filantropična i plemenita čustva svih gospodja u Dalmaciji, da bi izvolile pridružiti se podpisanim i učestvovati ovomu društvu.

²⁵ Objavitelj dalmatinski, XII/1878, br. 78. i Dodatak tome broju.

Medju onim hrabrim koji tolikim požrtvovanjem i tolikim oduševljenjem prolijevaju svoju krv, da održu pobjedu Slavnome Carskome Barjaku da zaštite čast i korist Carstva, ima takodjer sinova, zaručnika, braće, koji ostaviše svoje majke, zaručnice i sestre u Dalmaciji.

U njihovoj plemenitoj i trudnoj zadaći budi im barem utjehom misao da ih vruća ljubav i živo saučešće svojih prati, i znali oni hrabri, da plod ovih jest podpora, koju podpisane pune nade za nje prose i zazivlju.

Od Odbora Gospodja za pripomoć ranjenih i bolesnih vojnika. Zadar, 20 rujna 1878. Predsjedateljica Baronica Agata Rodić. Albori Anica — Andrović Dragoila — Beden Marija — Böhm Jelica — Benja grofica Vinka — Borelli grofica Tonka — Borelli grofica Mina — Cerrone Marinka — Curinaldi pl. Vjekoslava — Dede-Mitrović grofica Jelena — Degiovanni Jelisava — Ergovac Andrina — Fanfonja prof. Josipica — Filippi Marija — Fortis Anica — Ivanics Ema — Ivčević Jelica — Jurković Jelisava — Klaić Marija — Lantana pl. Amelija — Luxardo Dragoila — Medović Regjina — Messa Josipica — Nikolić Angjelija — Pajtoni pl. Evelina — Pellegrini pl. Teresa — Stermić pl. Erminija — Stermić pl. Adelaida — Seifert pl. Nike — Trigari plem. Cecilija — Tomasić pl. Angjelija — Tomšić pl. Teodolinda — Vojnović grofica Katica — Vusio Katica — Zanchi pl. Dragoila.

Iz spiska potpisnika vidi se da je predsjednica »Odbora gospodja za pripomoć ranjenih i bolesnih vojnika« bila Agata Rodić, a to je supruga tadanjeg namjesnika Dalmacije feldmaršala Gabrijela Rodića.²⁶

Među imenima žena u Odboru²⁷ nalazimo i supruge uglednih narodnjaka, zastupnika u Dalmatinskom saboru, te intelektualaca. Odbor i prvo članstvo ostali su sastavom iz izabranog kruga buržoaskog i plemićkog tadanjeg društva, pa se ni poslije, kad se prešlo na društveni oblik rada, stanje nije mnogo promijenilo.

Izvjesno je osvježenje u Odboru uslijedilo u času kad mu se u cijelosti priključio »Odbor od gospodja radi pomoći bjegunaca iz Bosne i Hercegovine«, koji je vodila Ljubica pl. Lantana. Taj je bio narodnjački orijentiran.

Svakako, oba su spomenuta odbora žena u Zadru preteče prve naše organizacije Crvenog križa.

²⁶ Iz »Objavitelja dalmatinskog«, XII/1878. Dodatak br. 76. od 21. rujna 1878. saznajemo da je posebno izaslanstvo zadarskih žena posjetilo namjesnikovu suprugu i zamolilo je da preuzme predsjedništvo. Izaslanice su bile: Josipa Fanfonja, Evelina Pajtoni, Cecilija Trigari i Kata Vojnović. Rodićka je prihvatila ponudu i obećala »da će sudjelovati na promak dičnoga i patrio tičnog načetka plemenitih Zadarskih gospođa«.

²⁷ Sličan se Odbor istodobno osniva u Trstu.

Nakon zadarskoga se uz muške odbore osnivaju i odbori žena za pomoć ranjenim i bolesnim vojnicima u drugim mjestima Dalmacije. Među prvima u Makarskoj.²⁸

V. Prvo društvo Crvenog križa u Zadru i Hrvatskoj 1878. god.

Spajanjem spomenutih dvaju odbora žena u jedan odbor našla se na okupu povećaa skupina žena, koje su i u jednom i u drugom svome programu imale ne samo iste humanitarne ciljeve nego i da u Dalmaciji (!) osnuju društvo s istom svrhom pomaganja ranjenim i bolesnim vojnicima uz druge potrebe uz to vezane.

Na to se nije dugo čekalo. Nakon svega mjesec dana osnovano je u Zadru 22. listopada 1878. god.²⁹ društvo prvog Crvenog križa u Hrvatskoj pod naslovom *Domoljubna potporna zadruga Gospojnska u Dalmaciji*.

Društvo je odmah započelo s radom ili bolje nastavilo prema akcijama dosadanjih odbora osnivača.

Usporedo su se obavljali i društveni poslovi u užem smislu. Tako su pravila društva, koja su donesena na osnivačkoj skupštini 22. listopada, upućena Namjesništvu Dalmacije na odobrenje. Ono je uslijedilo 22. studenog 1878. god. pod br. 2886-pr.³⁰

Dva dana prije toga »Objavitelj dalmatinski« u br. 93. objavljuje tekst pravila.³¹ Ona su, koristeći taj slog, tiskana i u obliku brošure.³²

²⁸ Objavitelj dalmatinski, nav. broj. Primjerice muški odbor u Makarskoj sačinjavaju: gradonačelnik Ivan Ševeljević, Ilija Ravlić, Ivan Rismondo, Ivan Gargasović i Frane Krater. Novine ističu njegov zadatak: »...da pobiraju doprinoske građana za ranjene vojake i obitelji pričuvnika i domobranaca dalmatinskih«.

²⁹ Taj se nadnevak ubuduće stalno uzima kao dan osnivanja Crvenog križa u Dalmaciji, pa u posljednje doba i u ostaloj Hrvatskoj. Spominjemo primjerice kako Crveni križ za Dalmaciju u svojim svakogodišnjim izvještajima o radu navodi redovito dan osnivanja. Tako i u svom izvještaju za 1904. god. na njemačkom jeziku: (Austrijski dvoglavi crni orao, u sredini crveni križ). Frauen-Hilfsverein vom Roten Kreuze für Dalmatien. Gegründet in Zara am 22 October 1878. — Rechenschaftsbericht für das Jahr 1904. — Zadar, 1905, str. 19, v8°. Tu brošuru ima HAZd, Štampe, sv. IV, br. 260/2.

³⁰ Klauzula odobrenja pravila glasi: »Br. 2286-pr. U smislu § 9 zakona 15 Studenoga 1867 (Z. L. Br. 134) posvjedočuje se obstanak ovog društva na temelju ovog ustava. U Zadru dne 22 Studenog 1878. Namjestnik Nj. c. i k. apoštolskog Veličanstva u Dalmaciji, Rodić m. p.« U talijanskom tekstu ista klauzula: »A senso del § 9 della legge 15. Novembre 1867 (B. L. I. N. ro 134) viene certificata l'esistenza di questa Società sulla base del presente Statuto«.

³¹ Objavitelj dalmatinski, XII/1878, Dodatak br. 93.

³² Naslov brošure: »Statuto dell'Associazione patriottica dalmata delle Signore per soccorso a militi feriti ed ammalati. — Ustanova domoljubne zadruge dalmatinske od Gospodja, na potporu ranjenim i bolesnim vojnicima.« Str. 11. Tekst je na desnoj stranici napisan hrvatskim, a na lijevoj talijanskim jezikom. Klauzula odobrenja pravila nalazi se ispod teksta. Brošuru ima HAZd.

Po §-u 1. društvo »postavlja sebi ciljem pomoć i potporu ranjenih i bolesnih vojnika, do prigode potporu nemoćnjaka, i još udovicâ i siroticâ poginulih vojnika«.

Prema tome zadatak je označen šire nego što izlazi iz naslova. Pomaganje (»pomoć i potpora«) se proširuje na nemoćne, te na udovice i djecu vojnika koji su poginuli u boju, iako ovo posljednje tj. boj, rat, nije istaknut, niti spomenut kao uvjet za dobivanje pomoći, ali se pretpostavlja. Ali, osim brige za vojnike i njihove obitelji (žene i djecu) § 1. pravila spominje i »nemoćnjake«. ³³ Time se društveni zadaci znatno proširuju i ne odnose se samo na ratne posljedice. Primjerice: nemoćni i oštećeni mogu biti ljudi od potresa, poplava, požara, epidemija i sl.

Zbog toga se u §-u 2. pravila ističe da će se »zadruga (tj. društvo, op. p.) skrbiti da dostigne svoj cilj toli za vrijeme mira kolji za vrijeme rata načinom najdoličnijim ženskoj djelatnosti . . . «

A takav je stav potpuno u skladu s »odlukama međunarodnoga sastanka u Genovi od listopada 1863, a navlastito međunarodnoga ugovora sklopljena onom prigodom među nekim evropskim državama na 22. kolovoza 1864 ugovora, komu je pristupila C. i K. vlada na 21. srpnja 1866; . . . «, ³⁴ kako se u §-u 3. navodi, a uvodno ističe, da na tim odlukama društvo (»zadruga«) osniva svoju djelatnost.

Prema ovome ne samo s radom nego tim izričitim propisom pravila (§ 3.) istaknuto je osnivanje i buduća aktivnost prema međunarodno utvrđenim principima i odlukama 1863. (»Odbor petorice« i konferencija) i 1864. god. (Ženevska konvencija).

Zadarsko je društvo djelovalo od početka kao samostalna organizacija. To ne umanjuje propis § 4. pravila, koji predviđa učlanjenje društva u savez (»središnji odbor«) sličnih odbora u Beču, koji su »ustanovljeni u kraljevinama i zemljama zastupanim na Carevinskom Vijeću«.

Tek 26. studenog 1879. god. zadarsko je društvo to ostvarilo pristupivši **Središnjem odboru u Beču**. Ujedno je delegiralo svoje predstavnike.

Društvo ima ove članove: prave i počasne (»začasne«).

Pravi su članovi samo žene (»Gospodje«) koje se obvežu godišnje plaćati dva fiorina. Počasni članovi mogu biti muške ili ženske »osobe, koje su se zaslužnim učinile za potporne zadruge u opće ili napose za potpornu domoljubnu zadrugu u Dalmaciji«. ³⁵ Počasni članovi imaju ista prava kao radni članovi, a u taj članstveni status imenuje ih odbor.

³³ Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika, Zagreb, JAZU, 1911—1916, Dio VII, ne navodi riječ »nemoćnjak«. Ima na str. 912. riječ »nemoćnik«. Vladimir Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravopovjestni rječnik, Zagreb, 1975, str. 732, navodi samo riječi »nemoć« i »nemoćan«, drugo nema.

³⁴ § 3. Pravila društva, str. 3. navedene brošure.

³⁵ § 6. Pravila društva.

Organi s udruštva: Odbor (upravni odbor), predsjedništvo i opća skupština (tj. godišnja skupština).³⁶

Odbor se sastoji od pet do devet članova, koji su birani na skupštini i samo ako su austrijski državljani. U slučaju rata samostalno može odbor povećati broj svojih članova.³⁷ Za vojne potrebe može u svoj sastav »pridružiti zastupnike iz vojnoga Zapovjedništva i iz domobranstva«. ³⁸

Zanimljiv je propis po kojem se na osnivačkoj skupštini izabrao odbor od pet članova i to iz Zadra, a ostala četiri člana izabrana su iz redova »članova koji stanuju li van sjedišta zadruge«. ³⁹

Ova je odluka u skladu s praksom u radu prethodnih odbora, koji su obuhvaćali i članove odnosno suradnike iz cijele pokrajine.

Prema tome navedeno društvo po članstvu odnosno području svoje djelatnosti nije samo zadarsko nego cijele krunovine Dalmacije, ali ima sjedište u Zadru.⁴⁰ Međutim, praksa je uvela da iz pojedinog dalmatinskog grada bude u Odboru po jedan član, kao predstavnik članstva iz toga grada. Tako su primjerice u svojstvu člana Odbora redovito na sjednice dolazile Csikósa Cabogini iz Dubrovnika i Ana Miličević iz Makarske.

Predsjedništvo bira upravni odbor, a sastoji se od svega dva člana: predsjednice i potpredsjednice. Prva se brine »da budu izvršene odluke odbora i općenite skupštine« te zastupa društvo prema trećim osobama, a u radu joj pomažu dva poslovna tajnika i jedan blagajnik.⁴¹

Treći je društveni organ *godišnja skupština* (»općenita skupština«), koja se sastaje svake godine. Saslušava i ocjenjuje izvještaj o radu, bira članove odbora, odlučuje o završnom računu (»račun prošaste godine«). Skupština mjerodavno odlučuje ako je prisutno dvadeset članova. Međutim, ako se na prvi poziv ne odazove taj broj, tada se poziv na skupštinu ima ponoviti u pokrajinskim novinama i potom skupštinu održati bez obzira na broj prisutnih članova, koji tada odlučuju većinom prisutnih. Jedina je iznimka, ako se predloži »da se ustanova (tj. pravila op. p.) preinači ili da se zadruga raspusti«; tada je valjana odluka ako za nju glasa dvije trećine prisutnih članova.⁴²

Ako bi se ipak donijela odluka o ukidanju društva, tada se njegova imovina ima upotrijebiti prema istoj svrsi zbog koje je ta organizacija osnovana.⁴³

³⁶ § 9. Pravila društva.

³⁷ § 10. Pravila društva.

³⁸ Idem.

³⁹ Id.

⁴⁰ § 7. društvenih pravila glasi: »Zadruga sjedi u Zadru, ali prima članove iz cijele Dalmacije«.

⁴¹ § 14, 15. društvenih pravila.

⁴² § 16. društ. pravila.

⁴³ § 20. društ. pravila.

Na prvih dvadeset §§ izloženih pravila prvo je naše društvo Crvenog križa solidno organizacijski oformljeno, te je razvilo vrlo aktivnu djelatnost, koja je bila, kako rekosmo, na osnovama i iskustvu uspješnog rada prethodnih karitativnih odbora za pomoć ranjenim i bolesnim vojnicima.

* * *

Na kraju ovog poglavlja zanimaju nas još dva pitanja: kad je i gdje naša poslijeratna literatura upozorila na ovo društvo ili barem na njegova pravila, te da li je uslijedila kakva promjena odnosno dopuna tih pravila?

Koliko smo mogli utvrditi, već se u »Jadertini croatici« 1949. god. skreće pažnja na postojanje »Domoljubne potporne zadruge gospodjinske u Dalmaciji« i iznose točni bibliografski podaci u brošuri njezinih pravila.⁴⁴

U zborniku »Zadar« iz 1964. god. u raspravi o hrvatskim društvima u Zadru navode se humanitarna društva među kojima je i prije označeno društvo žena pod naslovom »Domoljubna zadruga dalmatinska od gospodja za potporu ranjenim i bolesnim vojnicima« uz isticanje da »je osnovana još 1878.«⁴⁵

Razumljivo, društvo se više spominje i o njemu piše kad je 1978. god. ukazano na stogodišnjicu prvog društva Crvenog križa u Hrvatskoj i s tim je u vezi održana proslava.⁴⁶

Društvo je doživjelo manju promjenu u pravilima, i to u naslovu, koncem XIX. st. Kako je u Austro-Ugarskoj Monarhiji naziv »Crveni križ« prevladao u naslovima humanitarnih društava, to se nakon više godina uspješnog djelovanja u pravilima mijenja naslovu, koncem XIX. st. Kako je u Austro-Ugarskoj Monarhiji naziv društvo 1894. god. naziva: »Domoljubna potporna zadruga gospodjinska Crvenog krsta za Dalmaciju« ili kraće »Pripomoćna zadruga gospodjinska Crvenog krsta za Dalmaciju«.

VI. Drugo društvo Crvenog križa u Zadru (1879)

Naredne godine, 1879, u Zadru se formira drugo slično društvo, koje se od prvoga prvenstveno razlikuje u članstvu. Članovi su isključivo muškarci.

⁴⁴ Vjekoslav Maštrović. *Jadertina croatica*, I. dio, Knjige. Zagreb, 1949, JAZU, str. 119, bibl. pk. 566.

⁴⁵ Isti, *Hrvatska društva u Zadru*, Zb. Zadar, Zagreb 1964, MH, 478—479.

⁴⁶ Naš rad, XXV/1978. br. 2; novina »Za čovjeka. U povodu 100. obljetnice Crvenog križa u Zadru i SRH«. Prilog Narodnog lista od 21. listopada 1978, str. 1—8. Uredio Šefik Nadarević; *Liječničke novine*, VIII/1978, br. 29, 31. I dr. Napominjemo da je Općinska organizacija Crvenog križa u Zadru dobila povodom 100-godišnjice osnutka i suvremenog uspješnog rada Nagradu grada Zadra za 1978. god.

Uzevši u obzir evropske prilike u drugoj polovini XIX st., napose širenje humanih ideja iz 1863. i 1864. god. o Crvenom križu, kao i uočavanje velikih prednosti rada organiziranih skupina građana na dobrovoljnoj osnovi za ostvarenje tih ideja, u Dalmaciji se pristupilo osnivanju i drugog društva, ali ovaj put za muško članstvo, kako smo istakli. Smatralo se da će se time aktivirati veći krug građana za ostvarenje postavljenih ciljeva, koji u svojim čovjekoljubivim osnovama nose i znatnu pomoć državi i njezinim vojnim snagama. Razumljivo, ne direktno u ratnim operacijama, nego u pomoći i njegovanju unesrećenih pripadnika armije.

Novo je društvo osnovano u studenom 1879. god. pod nazivom *Domoljubna pripomoćna zadruga Dalmatinska*. Njezina pravila objavljena su u režimskim novinama »Objavitelju dalmatinskom« od 26. studenog,⁴⁷ a odobrenje Namjesništva u Zadru uslijedilo je 6. prosinca, što je bila puka zakonska formalnost.

U §-u 2. društvenih pravila označen je cilj društva: »da sudjeluje u njegovanju i skrbi što je država dužna vojnicima ranjenim i oboljelim na polju i da po mogućnosti skrb i njegovanje to poboljša.«⁴⁸ U nastavku se navodi kako se taj zadatak provodi u djelo.

Odmah je uočljivo isticanje uloge države tj. da humanitarne poslove (»u njegovanju i skrbi«) koje je ona dužna izvršavati prema ranjenim i oboljelim vojnicima prebacuje na društvo (»zadrugu«). Te poslove treba obavljati u dvije faze: 1) pripremni rad »za vrieme mira pripravi sve uredbe potrebite neka bude mogla prigodom pokretanja započeti snažno i ustrojeno djelovanje«, i 2) konkretna djelatnost »da za vrieme rata podupire zdravstvene vojničke zavode i poslovače, koliko je moguće s njima složno«. S tim u vezi da društvo preuzme u svojoj organizaciji i brizi »vojno zdravstveno njegovanje« tamo gdje ga nema ili ne u dovoljnoj mjeri.⁴⁹

Izvan ovih zadataka dodana je briga da se »poboljšava udes nemoćnjacima, udovicama i siroticama vojničkim, kano i potrebnim obiteljima pokrenutih.«⁵⁰

Unatoč tome što je istaknuta središnja uloga države, njezina dužnost za skrb i njegu ranjenih i bolesnih vojnika, a druge se ne spominju, ipak se u §-u 3. ističe »Genevski sastanak« tj. da društvo temelji svoje aktivnosti na odlukama međunarodnog sastanka iz 1863. god. i konvencije iz 1864, koje su donesene u Genèvi.⁵¹

⁴⁷ Objavitelj dalmatinski, XIII/1879, br. 95 od 26. studenog 1879. god. Naslov je »Ustanova domoljubne pokrajinske pripomoćne zadruge Dalmatinske«, a naziv je označen u §-u 1.

⁴⁸ Spomenute novine, § 2. društ. pravila.

⁴⁹ Ibidem, st. 2, t. a, b, c.

⁵⁰ Ib., st. 2, t. d.

⁵¹ § 3. društ. pravila doslovno glasi: »Zadruga osniva svoje djelovanje na zaključke međunarodnoga sastanka u Genovi listopada g. 1863, navlastito pak na međunarodni ugovor sklopljen tu među mnogim evropejskim vladama na 22 kolovoza 1864 i potvrđen c. i k. vladom dne 21 srpnja 1866.«

Bez obzira na ovo isticanje, ostaje prema §-u 2. da je ovo društvo u radu usko vezano na državu odnosno njezine vojne potrebe za brigu oko unesrećenih vojnika i njihovih obitelji, te da ta povezanost ograničava humanu djelatnost samo na one okvire koji su u spomenutom propisu određeni.

Zbog toga nas ne iznenađuje nastavni propis o pravilima po kojem se bezuslovno određuje da društvo »pristupa k austrijskomu društvu crvenog krsta, koje sastavlja savez austrijskih pripomoćnih zadruga, po osnovnim načelima, koje je domobransko ministarstvo potvrdilo...«. ⁵² U bečki savez šalje dva izaslanika tj. svoje predstavnike, koje bira na tri godine.

Prema tome ovo zadarsko društvo za muškarce ulazi u austrijski savez društava Crvenog križa odmah po pravilima, bez obzira da li imaju taj naziv. Na početku istog propisa navodi se da društvo zadržava »svoju samostojnost u vlastitim zadružnim poslima«. Međutim, kako je izneseno, ti su »posli« strogo unaprijed određeni i nemaju onu širinu, humanu sveobuhvatnost, kakvu poslije imaju organizacije Crvenog križa.

Društvo ima tri vrste članova: redoviti, podupirući i počasni.

Redoviti članovi mogu biti fizičke i pravne (»zborovi«) osobe uz godišnju članarinu od dva fiorina. Podupirući su oni članovi koji društvu predaju dar »u novcu, vrednosnim kartama ili tvarma svake vrsti«. Počasnim (»začasnim«) članom mogu postati fizičke i pravne osobe koje su zaslužne »za pripomoćne zadruge«, te dobivaju povelje, a redoviti članovi iskaznice (»zadružne listiće«). ⁵³

Društveni su organi (»ratila«): odbor od 21 redovitog člana. On u svome djelokrugu bira predsjedništvo, a svi zajedno (odbor i predsjedništvo) čine »*ravnateljstvo zadruga*« (društva).

Organizacija ovog društva ima dvije posebnosti:

a) Predviđa se da može imati podružnice u raznim mjestima pokrajine, ⁵⁴ koje potvrđuje zadarski odbor. Ravnateljstvu se ima dostavljati spisak članova. ⁵⁵

Prema tome zadarsko je društvo svojevrsni savez podružnica koje su bile osnovane u dalmatinskim gradovima i u nekim većim općinskim sjedištima.

b) Druga je osobitost u tome što u §-u 20. pravila predviđa odnose s »Domoljubnom potpornom zadrugom Gospodjinskom u Dalmaciji«. ⁵⁶ Oni će se podupirati »medju sobom u izvršivanju

⁵² § 4. društv. pravila.

⁵³ § 8. društv. pravila.

⁵⁴ § 16. društv. pravila: »Gdje mjestne okolovštine pokažu da je podobno, pokrajinska pripomoćna zadruga gledati će da zavede podružnice, koje pak imaju biti smatrane kao dielovi cjeline pokrajinske zadruge.«

⁵⁵ Bliže o podružnicama v. § 23. t. 1—6.

⁵⁶ U § 20. st. 1. cit. društvenih pravila naziva se »Domoljubna pripomoćna zadruga gospojinska«.

svoje zadaće«. ⁵⁷ Muška će organizacija »primiti na se hranjivanje i otpravljanje stvari što gospojinska pripomoćna zadruga nabavi, ako ona to želi«. ⁵⁸ Osim toga isto će društvo staviti na raspolaganje »odboru gospojinske pripomoćne zadruge one svoje članove, koje ovi izaberu kano svoje posavjetnike«, ⁵⁹ dakle savjetnike koji imaju samo savjetodavni glas.

Na osnivačkoj skupštini izabran je feldmaršal Gabrijel Rodić, namjesnik Dalmacije, za prvog predsjednika, a kao potpredsjednici zadarski nadbiskup Petar Dujam Maupas⁶⁰ i knez Đuro Vojnović,⁶¹ dok su tajnici bili Jakov Arcon, pop Ivan Daniil⁶² i Ivan Krst. Pittoni, viši računovođa Finan. ravnateljstva.

Spomenimo i to da je društvo tijekom konkretnog rada preuzelo na sebe i edukaciju bolničara i bolničarki na dobrovoljnoj osnovi, koji bi u slučaju rata trebali njegovati ranjene i oboljele. Ostali članovi prikupljali bi potreban materijal i novac nužan za liječenje i zbrinjavanje ranjenika. U širokoj djelatnosti spomenimo da je to društvo u rujnu 1914. god. otvorilo u Zadru *Bolnicu Crvenog križa*, kojom je upravljao dr Drago Vipauc, a ordinarijus je bio dr Đuro Petranović.⁶³ U društvo je bilo učlanjeno dosta rezervnih i umirovljenih oficira, koji su poslije u ratu radili (zbog poznavanje vojnih pravila) na samoj liniji fronta kao aktivisti Crvenog križa i pod njegovim znakom.

Prve godine formiranja Društvo ima 179 članova i sve do 1909. god. ta brojka nije premašena. God. 1912. ima 286 članova. Od 1913. god. predsjednik je novi namjesnik Mario Attems, a potpredsjednici su novi zadarski nadbiskup Vinko Pulišić i tadanji predsjednik Dalmatinskog sabora Vinko Ivčević.

* * *

U dvije godine, 1878. i 1879, dalmatinska je krunovina dobila dvije humanitarne organizacije — prvu za ženske, a drugu za muške članove — koje su bile povezane u radu na ostvarenju zajedničkih i sličnih ciljeva.

Obje su društvene formacije imale nadležnost djelovanja na cijelom području Dalmacije, ali uz neke razlike.

⁵⁷ § 20. st. 1. društv. pravila.

⁵⁸ *Idem*.

⁵⁹ *Ib.*, st. 2.

⁶⁰ Petar Dujam Maupas bio je zadarski nadbiskup od 1862. do 1891. god.

⁶¹ Đuro Vojnović (1833—1895), pravnik i političar, tada predsjednik Dalmatinskog sabora.

⁶² Ivan Danilo (1820—1895) profesor, političar i publicista. Urednik je bio više listova, pa tako i tri godine Objavitelja dalmatinskog (1883, 1893 i 1894).

⁶³ Roman Jelić, Zdravstvo u Zadru i njegovu području. Zadar 1978, str. 37.

Prvo društvo (Domoljubna potporna zadruga gospodjinska u Dalmaciji primalo je izravno članove iz pokrajine, dok je drugo (Domoljubna pripomoćna zadruga dalmatinska) članstvo iz pokrajine prihvaćalo preko podružnica u pojedinim mjestima.

Time i jedno i drugo društvo dobivaju šire i dublje organizacijsko značenje i važnost u radu.

Tome treba dodati da su to prva humanitarna društva u Hrvatskoj na načelima Crvenog križa, kojima je stogodišnjica sada ispunjena.

VII. Pokrajinska pripomoćna zadruga Crvenog križa za Dalmaciju (1894)

»Domoljubna pripomoćna zadruga Dalmatinska« u Zadru promijenila je svoja pravila u proljeće 1894. god. i izdala ih iste godine kao brošuru.⁶⁴

Promjena se pravila odnosila samo na §§ 1. i 2. i bila dostavljena Namjesništvu Dalmacije na odobrenje. To je i uslijedilo 2. svibnja 1894. god.⁶⁵

U §-u 1. određen je novi naslov: »Pokrajinska pripomoćna zadruga Crvenoga Krsta za Dalmaciju«.

U §-u 2. predviđen je, kao i u prethodnim pravilima, cilj odnosno zadaci društva, samo što su sada mnogo opširnije označeni. Oni su preneseni iz pravila »Austrijskog društva Crvenog Krsta za njegu i pripomoć ranjenih i bolesnih vojnikâ«, s tim da su pobliže citirani iz članaka I, III, IV i V »Načela« tog društva.⁶⁶

Čl. I sadrži »cilj i temelj« u pet točaka. Prva točka glasi: »Sve pripomoćne zadruge Crvenoga Krsta primaju u uopće svojom zajedničkom zadaćom: usavršavanje dužne državne oskrbe vojakâ ranjenih i oboljelih na polju i poboljšavanje, koliko se može, njega ranjenih i bolesnih preko onoga čim skrbj država«. ⁶⁷

U t. 2. i 3. nabrajaju se mogućnosti za provedbu navedenih zadataka. Čl. III označuje djelokrug i odnos austrijskog društva

⁶⁴ Brošuru ima HAZd, Štampe, sv. IV, br. 260/4. S jedne strane je tekst na hrvatskom (str. 1—15) a s druge na talijanskom jeziku (str. 1—17), ukupno 32 str. Naslov na omotnoj str.: Ustanova Pokrajinske Pripomoćne Zadruga Crvenog krsta za Dalmaciju. Na suprotnoj str.: Statuto della Società Provinciale di Soccorso della croce rossa per la Dalmazia. — Na jednoj i drugoj omotnoj stranici po sredini je otiskan crveni križ.

⁶⁵ Klauzula odobrenja glasi: »Broj 8855/V. Da društvo »Pokrajinska pripomoćna zadruga Crvenog krsta za Dalmaciju u Zadru« postoji po ovim preinačenim pravilima svjedoči se u smislu §§ 9. i 10. zakona 15 Studenoga 1867 D. Z. L. Broj 134. Zadar dne 2 Svibnja 1894. Za c. k. Namjesnika Pavich v. r.

⁶⁶ »Načela« se nalaze u cit. brošuri na str. 10—15.

⁶⁷ Ustanova Pokrajinske pripomoćne zadruga Crvenog krsta za Dalmaciju, str. 10.

Po cenzini van Zadra	kor. 10: —
godina	kor. 5: —
po godine	kor. 5: —
tri mjeseca	kor. 5: —
Predplata stoji u Zadru	
godina	kor. 9: —
po godine	kor. 4: 30
tri mjeseca	kor. 2: 30

U granicama sredina na go-
u: Srbija i Talija 6. 14, H. fr. 35;
k. R. 16, H. fr. 40; Francuska
8, H. fr. 45; Engleska 8, 20, H.
50; Amerika i Indija isti 22,
r. 55; po god. razmjerno.

NARODNI LIST

Izlazi sriedom i subotom

Pisma se salju uprav urednistva
narodnino pristojbe i predplata U-
pravilstvu **Nar. L.** — Ne pri-
moju se pisma ni zavojci ako nisu
oprocena postarime. — Probirna
pisma iskazu se po 10 novica
svaki redak. Oglosi od 8 redaka
stoj 1 flor., a svaki redak svako
po 8 novca. Pisma se ne vra-
caju.
Nacelniteli tiskanice, oglosa, i
probiriva, a takoder i pribrojnici
duzni su podmiriti i dostave dogova
u Zadru upravilstvu **Nar. Lista.**

Isc vjesti osobite o buni hercegovačkoj.

Vrgorac, 14 srpnja u 10^h. Sal-
u. *) Sialne vjesti javljaju: Turci
ise tri krcanina, i ubise jednog
naka na krcaninu.
Vrgorac, 14 srpnja u 11 sat
časova p. — Hercegovacke
olji neprestano k nam bjeze. O-
stani Turci iscu buj; krcanici bla-
drno nakamie upri se, premd
dostaje njim oruzja.
Stoz, 17 srpnja u 8 sat 55
u. p. — U cetvrtak bica bitka
Nevesinjam. Palo mrtvih 200 do
1) turaka, ranjeno 20 krcanica. U
kod Stolca ubijeno 12 Turaka,
i krcanica opasno ranjen. Preko-
i novo krcievo kod Stolca.

U Gabele, na 9 srpnja. — Eto na
bozju, ako ovaj mjesec dopre do
ove palte! Ovdje, dajemo sto jo
puti to putke se dohvatilo, da krcanici
se gurori sa stariu svojim krcivom. Bit
u na sredu do 400; sto do ovdi ostali
va ogusitai i ove klance, a do do k
braci upa, gdi se jur okupilo nasih 3-6.000.
Gdi se upatio, odmah iskrc vira naop-
pa se sve to nije razapjaje, jer svaki
i soku i gotovo. Cekamo dohri glasova
ano Ljubuske *).
Turci se strahom prepustili, jer ih za-
nenadno. U Hutaru Turkinje iz krcane
le, pa tola leto k dzamijam da se Mu-
li preporode.
Biti do dobra, ako anno bude oruzja
i. Tuj se borom pomoci nadano od nas
rimo. Itecki narod iz junačkoga Pri-
porlo sto mogao, ali jo sve to jedna
s. Hito se krcupnjega dara, kelva nam
pisteti sami rodojubi iz vedih gradova
i. Pralite, braco, ruku! Ako bude po
dru nete ni po vas zlo. Samo ne pri-
to mnogo, dajim premlislijajem nije se nja
*dapanio, nego jetarim i brzim radom.
A sto vata vladai miali? Na dzeci da
staje pod cesarom barokom? Nek ne
recu sto joj sljepo idje na suuret, bes-
i zaslu njemim konstom. Prevariti nas
puta nade, nek se ne vata u hanjui
i diplomatsko. — Zova i Muram da poru-
u a da se la tim putke.
*) Ova dva prve brajovske stiglo sam i
pogle bismo vec razesali list.
*) Po vjestima iz Vrgorca i sad jo jest
ustank.

ODLISTAK.
z Smilesova „Znacaj“
Donaci uzgoj.

Pomozimo jednokrvnoj braći!

Od nekoliko dana mutna Neretva
nenadno okrvavljenim svojim vatom.
na Nevesinjam, u Stolcu i Ljubuskoj
stala nam pripoviedati nove jade, mu-
ceništva nova nesretna nase brace u
susjednoj Hercegovini!
Dodjalo nam cetiristogodisnje tursko
krcivstvo, podvojstraceno u zadnju
doba, s velike riziposnosti bludnih pa-
dusaka, neugisvom zedjom novih, ne-
tusenih nameta, novih nepodnosljivih
zlostavljenja.
Po cilim selim, oguljeni i do
svake stramote ponizeni, ustali i jadni
robovi provistijene Evrope; ustali
sdvojni na oruzje, eda junačkom sre-
ćom slobuda ili smrt nadju, a da vec
nebuda najpodlija, najposhtenija bica
u vasionom svijetu.

Bratske krcive vec se na vise mje-
stih prolilo; ali juo mučenikom nasim,
nebudei njim od kud smazne pomoci!
Zavjetovasi se vjernoj sarki i
briljoi cordi, oni ostavljaju ogujisla
slopust posvecena smrtnom suzom iz-
mrcvarene brace, a bjeze u planine,
u zgodne i jadikove klance, da gla-
vam svojim odkupljaju pogažena pra-
va po azijatskom divljaku.

Tko sad da brani iznemogce starce,
ostabljene žene, nekaju dječicu? —
Vaj! Groza spopada i najvrdje srdce
čujuc i promisljajuc, sto hiva s tim
jadicim u ovom odlucnom času. Kiv-
na turad s osvete tigarski biesni i po
zapusnenim kolibam. Nema vec onde
sunška, da brane golubice od gra-
bezljiva jastreba: jur u pepelu rodne
koilbice crni grob često nalaze i mile
majke, i nevina dječa, i osvlarnjene
djeve, ako njim još nisu sudjeni koci
i čengele, ako mutne vode, posli neop-
sivih muka, nemaju još valjati lje-

domaćega praga. Nije prigovora onoj: na
mladjim sviet ostaje.
Od naravi je, da domaci život pripravja
zadrtomom, a da se pamet i značaj napro-
stire na kućnom ognjisti, gdje pojedinci, koji

Sine te novoutopljene nase brace —
Pri takom nečovjstvu bjeze jedne
hercegovacke obiteli na granicu nasu,
bjeze eda glavu i postenje svoje ma
kako spase, kod krvne si brace u na-
soj Dalmaciji. Neretvanska i Vrgorska
krcivna vidise vec na hrpe dolazit tu
crnu sirotčad, голу i bosu, gladnu i
zednu, ranjenu, i izuljenu!
Srdacni Neretvani i Vrgorci ne
uzkratise ni za čas milosticu ruku
stradajućoj braći. Ali su velike pu-
trebe, kô štô su velike muke i ne-
volje nesretnih nasih mučenika pod
krvnim jarmom turskim. Tko da bud
kako ne dade naslade rodoljubnom
srdcu, a da njim sad ne pomogne; —
da ne pomogne nevnojnoj djeći, star-
cim, ženam, što nam u crne pohode
i još danonice dolaze?

Uvjereni da će tu svetu dužnosti
svaki rodoljub u Dalmaciji što radje
vršiti, **mi pozivamo danas
sve nase prijatelje po
gradovima, po varošim,
pa i po najmanjim se-
lim, neka svakud usta-
nove po jedan odbor
od 3 do 5 lica, koji će
sakupljati dobrovoljne
prineske za stradajuću
nasu braću iz Herce-
govine.** Vlast ne može, niti će
ovo čovjekoljubno djelo zabraniti.

Svak može i hoće pomoci po
svojim silam: tko nije u stanju da
na debele svote dieli pare, neka pri-
stedi i samih 10-20 novica na svom
grlu, a neka ih pruži braći na pri-
pomoc i blagoslov. Na tom novcu
na stotine će kamate skakat, jer je to
sveta mučenika zadužbina!
Sve stvari i novce sakupljene
od odbora u pokrajini, dostavit će se

djeću do izgleda. Diete sto vidi to čini. Pa
svo bili na oko i sebični uzroci sto prinose
na razvijanje djeteljnog značaja, to im jo trag
neizbrisiv. Djeteljni značaj jetra je čovje-
čtina; svaki potonja uboka zadomet je, sredik

sto prije stradajućim, a to na način,
koji cenno drugi put naznačiti.

U „Narodnomu Listu“ probicivat
ćemo imena velikodušnih darovatelja,
kako ito hude zapisao na dotičnoj
imenic.

Rodoljubi braco! Nemojmo se o-
glušiti vapaju, smrtnom vapaju nes-
retna nase braco! Stanimo svi na
rđd što brlje, što marljivije, da nam
na dušu ne padnu gorke suze, krv,
muke, neopisivi jadi hercegovacke si-
rotčadi!

Jadna raja dajuc se u bunu glave
svoje jedine nije postedila za zlatnu slo-
bodu, za onaj divni kraj mile nose
domovine nagrdjene turskim varvar-
stvom. Ne štedimo barem ni novčić,
alo imate ne možemo pomoci, nje-
zinoj eroci sirotčadi, koja kod nas
trazi prvu, a valjda i zadnju zadu-
žbinu.

Ma kako svršila da svršila her-
cegovacka buna, ostalo ili ne ostalo i
još prid njoi utvrđeno srdce Evro-
pejskih Farauza, mi ćemo dužnost
nasu svakako vršiti, a ta će nam na-
slada u svakom slučaju bit melemom
rodoljubnom srdcu. Braća jednokrvna,
pokažimo da smo! Pomozimo svi, kako
itko ikad može, nesretnoj raji!

Srbi na ugarskih izborih.

U prošastu subotu dovršeno je iz-
borâ za ugarsku zastupničku kuću vise
od pet šestina. Od god. 1848 nije još
ni jedna ugarska vlada imala većinu ko-
liku će na budućem saboru imati mini-
starstvo Wenheim-Tiziano. Može ono ra-
zuman na dobre četiri petine glasova,
čim su dosadašnji izbori prošli ovako:
u 304 kotara izabrani su zastupnici sru-
žene slobodnjačko ili vladine stranke, u
17 kotara članovi stranke Senyeyeva, u
30 pristase krajuje lojvice, u 14 opor-

svietu uz vas svoj potonji nauk, da mu ga
ne bude za prvih godini.
Djeteta se svaka lasno kosne, on ti se
na prvu iskru razpali. Za ono se doba dije-
dina lasno prima, svaka se očina nosi, dojedna

Sl. 1. Članak urednika »Narodnog lista«, J. Biankinija »Pomozimo jednokrvnoj braći!« (Narodni list, XIV/1875, br. 57 od 17. srpnja, uvodnik)

desetnik Joso Führinger mrtav.

Kod Livna dne 27 rujna 1878:

Pukovnja pješaka *Bruna Vojvoda Saksen-Meiningen., br. 46:
vojak Joso Sažec ranjen.

U Beču, 13 listopada 1878.

Is c. k. ratnoga ministarstva Carovins.

ti ed Gospodjenska Zadruga -radi potpora ranjenim i bolesnim
vojnicima.

la sig. U sjednici držanoj u nedjelju pod presjedništvom N. P. Gospodje
barunice Rodične, promicateljnoga odbora odlučena je ova

USTANOVA

li feriti domoljubne zadruga dalmatinske od Gospodju, na potporu ranjenim i bo-
lesnim vojnicima.

Cilj Zadruga.

azia si § 1. Domoljubna potporna zadruga Gospodjenska u Dalmaciji, postavlja sebi
ventnal- ciljem pomoć i potporu ranjenih i bolesnih vojnika, do prigoda potporu nemoguću
cadati ka, i još udovica i siročića poginulih vojnika.

Sredstva na dostizanje zadržanoga cilja.

nto in § 2. Zadruga će skrbiti da dostigne svoj cilj toli za vrijeme mira kolji za vrijeme
opero- rata načinom najdolučnijim ženskoj djelatnosti naravnito ovim sredstvima:

- a) nabavljajući stvari na privijanje svake vrsti,
s eura b) pribavljajući pomoć bolnicima kroz bolničarice koje zadruga odredi.
sendone c) sakupljajući domoljubne darove, koji prispiju na zadrugu, koriste ih slagajuće
desti- po zadržanom cilju u opće i po osobitoj namjeni kojom bi bili darovani.

Temelj i pravila zadržane djelatnosti.

ferenza § 3 Zadruga osniva svoju djelatnost na odlukama međunarodnoga sastanka
ernazio- u Genevi od listopada 1863, a navlastito međunarodnoga ugovora sklopljena onom
stiatto a prigodom među nekim evropskim državama na 22 kolovoza 1864. ugovora, komu
distribile je pristupila O. i K. vlada na 21 srpnja 1865; i pri obavljanju odnosno djelatnosti
delpi ri- u miru i u ratu ravnati će se po načelima pripoznatim ota strane državne uprave
associa- glede djelatnosti potpomoznih zadruga, a navlastito što se tiče sudjelovanja po
one nel- zdravstvenoj pomoći vojničkoj za vrijeme rata, držati će se odnosnih načela u Pra-
norme- vioniku zdravstvene službe u c. k. Vojsici.

Ujedinjenje domoljubnih potpornih zadruga Gospodjenskih.

comitato § 4. Na ovu svrhu zadruga pristupa u ujedinjenje zastupano sredstvima od
o a mi- borom u Beču domoljubnih gospodjenskih zadruga na potporu ranjenim i bolesnim
glio del vojnicima, ustanovljenih u kraljevstvima i zemljama zastupanim na Carovinskom
Vieču.

Zadržana glavnica.

§ 5. Zadržana glavnica sastavljena jest:

- a) iz godišnjih doprinosa ulaznih,
b) iz pojedinih darova, zapisaka i zadužbina,
c) iz drugih domoljubnih doprinosa, koji bi kad i kad pristigli.

Sl. 2. Početak teksta pravila (ustanove) Domoljubne potporne zadruga
Gospodjenske u Dalmaciji (Objavitelj Dalmatinski, XII/1878, br. 93,
dodatak).

STATUTO

dell' Associazione patriottica dalmata delle
Signore per soccorso a militi feriti ed ammalati.

USTANOVA

domoljubne zadruge dalmatinske od Gospodja,
na potporu ranjenim i bolesnim vojnicima.

Z A R A
Tipografija Vitaliani & Janković
1878.

Sl. 3. Pravila Domoljubne potporne zadruge Gospodjinske u Dalmaciji. (Omotna stranica brošure s pravilima iz 1878. god.).

Sl. 4. Godišnji izvještaj zadarske organizacije Crvenog križa iz 1904. god. (U naslovu se ističe dan osnivanja društva).

Crvenog križa i pripomoćnih zadruga (»društva«), pa tako i zadar-
skog.⁶⁸ Čl. IV navodi moguću dobrovoljnu zdravstvenu »pripomoć«
odnosno djelatnost za vrijeme mira,⁶⁹ a čl. V sadrži »djelatnost za
vrijeme rata«.⁷⁰

Osim zadataka iz »Načela« u §-u 2. dodan je stav treći, u kojem
se dodaju posebni zadaci, osim izloženih. Navest ćemo ih:

»a) *preduprediti raztrkivanju silâ, sakupljajući doprinoske sta-
novnikâ Dalmacije i ulažući ih što korisnije u ono čemu su po-
svećeni;*

b) *što se može krepčije djelovati pridružujući po mogućnosti
velik broj zadrugara«.*

Izmjena samo dvaju prvih paragrafa pravila Domoljubne pri-
pomoćne dalmatinske zadruge, koja sada ima u naslovu dva nova
podatka. Prvo isticanje da je to pokrajinsko društvo, a drugo da u
naslovu ima dodatak »Crveni križ«.

Ono što smo istakli prije za to društvo muškaraca i pravnih
osoba (»gospoda i zborovi«) ostaje i sada nakon promjene, u stvari
šire dopune prvih paragrafa, posebno drugog. Ostaje povezanost
s državom, njezinim organima, napose vojnim. Ta bitna karakte-
ristika ostaje i dalje, a novo je dodatak u nazivu.

VIII.

U dosadanjem izlaganju utvrđeno je da je u pokrajini Dalma-
ciji u Zadru osnovano prvo hrvatsko društvo Crvenog križa 1878.
god., te da u 1978. god. imamo stogodišnjicu tog vrijednog čina.

Osim toga neki izloženi primjeri pokazuju da je na tom pod-
ručju stalno bio njegovan humani osjećaj kroz XIX. st., brige i
njege prema unesrećenom kome treba pomoći, te da nisu samo
posljedice ratnih zbivanja tome razlog.

Treba odati priznanje zadarskim liječnicima⁷¹ iz prošlog sto-
ljeća, napose onima koji su bili na čelu zdravstvene službe u višim
organima vlasti Dalmacije, napose u Namjesništvu. Mnogi su od
njih inicirali razne humane akcije, organizirali skupine građana,
vodili ih i sl.

⁶⁸ Ibidem, str. 11.

⁶⁹ Ib., str. 11—14.

⁷⁰ Ib., str. 14—15.

⁷¹ Miloš Škarica, Zadarski liječnici. Radovi Instituta JAZU u Zadru,
Zadar, 1955, sv. II, str. 141—168 + IV tab.; Roman Jelić, Zdravstvo u Zadru
i njegovom području, Zadar 1978, str. 41—46: o zadarskim liječnicima i kirur-
zima, posebno o liječnicima specijalistima, kao i ostalim istaknutim liječnici-
ma. Među njima su (str. 43—44) protomedici i zdravstveni izvjestitelji od 1717.
do 1920. god.

Prema rezultatima dosadanjih istraživanja organizirani oblik rada nastaje od 1866. god. koji se produžuje do 1878. god., kad se formalno-pravno formira prvo društvo na principima Crvenog križa koji su međunarodno prihvaćeni. Svakako tadanji su odbori preteče toga društva. Oni se po svojim zadacima, radu i organizaciji mogu smatrati određenom vrsti društva.

Tipično je i za te odbore, kao i za društva koja su osnovana u Zadru 1878. i 1879. god., da se u svom radu protežu na cijelu Dalmaciju. Prema tome oni nisu samo zadarske organizacije, nego društva koja imaju sjedište u Zadru, a djelatnost u cijeloj pokrajini.

Domoljubna pripomoćna zadruga dalmatinska odnosno poslije, od 1894, Pokrajinska pripomoćna zadruga Crvenog križa za Dalmaciju ima podružnice po pokrajini. Tako organizacijski djeluje i kao savez društava.

U ostalim pokrajinama Hrvatske nije bilo 1878. godine sličnoga društva,⁷² pa zbog toga zadarsko društvo iz te godine ima prioritet kao prvo društvo Crvenog križa na području SR Hrvatske.

⁷² U Zagrebu je 1879. osnovano »Hrvatsko patriotsko pripomoćno društvo za podporu ranjenih vojnikah, vojničkih udovah i siročadi«. Vidi Vladimir Dugački, Osnivanje i prva četiri desetljeća rada Crvenog križa u Hrvatskoj. Liječnički vjesnik, C/1978, br. 8, str. 515—516.

THE FOUNDATION OF THE FIRST RED CROSS SOCIETY
IN CROATIA (IN 1878) WITH A REVIEW OF RELIEF
ACTIONS IN DALMATIA IN 1866 AND 1875.

S u m m a r y

During the war events in Dalmatian Croatia in the 1870's the civilian authorities were appealing to citizens for the foundation of local committees with the purpose of helping the wounded and the sick soldiers. In the second half of 1866 several such committees were founded. Those were actually the first organizations in this area having the same tasks as the later ones bearing the name of the Red Cross, i. e. the organizations founded according to the principles of the Geneva Convention. In 1875 a similar action by the populists in Dalmatia was repeated, due to the troubles caused by the Bosnia-Herzegovinian uprising and many refugees from, and victims of, the Turkish terror. There were also »Committees for the help of refugees«. In both cases the committees and societies founded consisted respectively of either male or female members. Although after the tasks performed the work of many of those organizations was dying out, the striving to continue the forms of help remained, especially for the war victims.

It was soon proved that such a help was necessary. In July 1878 the Berlin Congress gave Austria the right to annex Bosnia and Herzegovina. Turkish regiments and rebels were opposing the annexation and very soon a need to help the wounded and the sick soldiers arose. In Dalmatian Croatia committees similar to those in 1866 and 1875 were being founded. Immediately two larger committees of Dalmatian ladies were founded, »for the support of the wounded and the sick soldiers«. On October 22, 1878, they were united in the first Red Cross organization in Croatia bearing the title »Ladies' Patriotic Support Union in Dalmatia«. In its book of regulations it was stated that the organization would act in accordance with Geneva Convention and decisions brought on the international level in 1863 and 1864. From the very beginning the Union acted as an independent organization and on November 26, 1879, it joined the union of such organizations in Vienna. The members were exclusively women, while guests of honour could be men. The Union was very well organized and it developed a good activity on a very large scale both in war and peace. The Union founded later a Red Cross hospital in Zadar.

Similar activity by men can be traced in Zadar from 1879. Their organization was called »Dalmatian Patriotic Support Union«. The work of both organizations was based on the principles of the Geneva Convention and it achieved a great success in humanitarian activity. In 1894 the male organization changed its name into »Provincial Support Red Cross Union for Dalmatia«.

As previously stated, the first Croatian Red Cross organization was founded in Zadar in 1878. Its work was continuing for a hundred years. On the hundredth anniversary a due gratitude was expressed to all those who took part in that humanitarian organization of the city of Zadar but working in the whole area of the province and helping those in need.